

SALAT LEVENTE

BESZÉLJÜNK AZ AUTONÓMIÁRÓL

A zsarnokság alól szabaduló társadalmaknak, illetve társadalomrészeknek — sok kellemetlen, az öröklött mentalitásokat korrigálni hivatott lecke mellett — azt is meg kell fokozatosan tanulniuk, hogy a szólásszabadság parttalanságában a dolgokról való beszélésnek is van egy belső etikája. Nem kis felelősséggel járó döntés ugyanis, hogy ki, hol, mikor és milyen szövegkörnyezetben hoz szóba a világ — társadalom, kisebbség — (szellemi) helyzete szempontjából fontos dolgokat. A szenzációra kiéheztetett és a közvélemény szankciót érvényesítő hatalmától hosszú időre megfosztott nyilvánosságokban a dolgokról való beszélés és annak mikéntje szélsőséges lehetőségeknek szolgáltatják ki azokat: a konjunktúra fényes szelei kaphatják szárnyaikra, és uralkodó eszmék, eszmerendszerek megalapozásához használhatják őket, miként az agyagba döngölés kíméletlen lehetőségével is számolni kell, ami hosszú időre leveheti az események napirendjéről azt, aminek egyébként lett volna helye a nap alatt.

Az, ahogyan a romániai magyarság érdekképviseleti szervezetének demokratikusan megválasztott vezető testülete az autonómia-kérdéssel előhozakodott, nemcsak ez ellen az íratlan etika ellen vétett, hanem mélységesen kontraproduktívnak is bizonyult egyben: a többség várható reakciójával kapcsolatos stratégiai megfontolások hiányában a jelek szerint hosszabb időre eljátszott lehetőségnek számít, hogy a román politikai elit mérvadó köreivel az autonómiáról mint a kisebbségi kérdés rendezésének egyik lehetséges eszközéről tárgyalni lehessen — a nagy nemzeti érdekek körül keltett hisztéria folytán olyan politikusok sem vállalják ma már ezt a megbélyegeztetést, akiknek politikai meggyőződése nem zárná ki azt szükségszerűen. Ami azonban ennél is károsabb következményként könyvelhető el, az az, hogy a kérdés körül kialakult közhangulat és — nem utolsósorban — a fogalmi tisztázatlanságok folytán egyre több romániai magyarnak megy el a kedve attól, hogy az autonómiát kiútnak tekintse, olyan perspektívaként kezelje, amiért érdemes megfizetni az idegek állóháborúja által követelt árat.

Az autonómia úgy, ahogyan arról az utóbbi időben vidékeinken (pontosabban: magyar nyelvterületen) beszélni szokás, nem egyéb, mint elkeseredett, ideologikus jellegű próbálkozás arra, hogy az utódállamok magyarságának kisebbségi társadalmi kihátráljanak a történelem zsákutcájából. A rokon mentalitású, de mégis különböző politikai kultúrák világába integrált elszakadt nemzetrészek, mély nyomokat hagyó hetvenöt év után, most valamiféle elkapkodott és kellőképpen végig nem gondolt koordináció folytán az autonómia ködös tartalmú és többnyire deklaratív intézményben keresik a megoldást. Az érintett többségi társadalmak reakciója — amely egyébként egy másik, párhuzamos koordinációra enged következtetni — meglehetősen önleplező ugyan, hiszen az autonómia-törekvésekkel szembehelyezkedő politikai akarat nehezen tudja lerázni magáról azok az árulkodó jeleket, amelyek szerint a demokrácia gonddal szőtt (és valóságra szabott) leple alatt a zsarnokság valamilyen (etnokratikus) formájának a fenntartásában érdekelt. Az elfogulatlan és a régió kérdéseiben kellőképpen tájékozott kívülálló szemlélő nehezen tudja eldönteni

mindazonáltal, hogy amikor a romániai magyarság például autonómiáról beszél úgy, ahogyan azt mandátummal rendelkező szövivői révén teszi, akkor az a célja, hogy megoldásokat keressen, a kiutat fürkészi vitathatatlanul nehéz helyzetéből, vagy egyszerűen eltűri, hogy választott képviselői látványos, de öncélú és olykor felelőtlen szerepeket játszanak el a térség zavaros politikai színpadán.

Az autonómia-törekvések — az etnikai konfliktusok és feszültségek összehasonlító irodalmának perspektívájából nézve a dolgot ezúttal — a mélységesen megosztott társadalmak konfliktuskezelő mechanizmusai közé tartoznak. A mélységesen megosztott társadalmakat megegyezésszerűen az jellemzi, hogy a felépítésükben részvevő csoportok különbözőek kultúrájukra nézvést, külön intézményeik vannak, egyenlőtlen mértékben részesednek a hatalomban és az előjogokban, és nem értenek egyet alapvető kérdésekben. Az ilyen társadalmakban nagy eséllyel robbannak ki különböző konfliktusok, és a lappangó ellentétek orvoslására vagy a már kirobbant feszültségek elfojtására és kezelésére olyan módszereket szoktak használni, mint a népirtás, etnikai tisztogatás, kitelepítések, területmegosztás, erőltetett asszimiláció, önkéntelen szegregáció, hatalommegosztásra alapozó különféle autonómiaformák, konszociációs vagy társnemzeti modellek, nyílt társadalom és ezek számos variációja, illetve kombinációja. A történelem valamennyit többszörösen végigpróbálta már, és fölös mennyiségű tapasztalat van kéznél annak megítéléséhez, hogy hol, mikor, miről, milyen értelemben és milyen eséllyel lehet vagy érdemes beszélni, illetve: hogy mire kell számítani, ha nem ez történik.

Az etnikai törésvonalak mentén föllelhető, mélyen megosztott társadalmak történelmi tapasztalatai közül háromra érdemes külön is föl hívni a figyelmet. Az egyik az, miszerint a konkordancia — az egymás kölcsönös elfogadására alapozó békés egymás mellett élés mint stabil berendezkedés — véres polgárháborúk eredménye rendszerint, annak a belátásnak az alapján, hogy egyik fél sem tudja érvényre juttatni saját dominanciáját, illetve ha igen, csak olyan áron, amelyet nem érdemes megfizetni érte. A másik úgy szól, hogy a dominancia jellegű egyoldalú megoldások társadalmilag nagyon költségesek, hosszú távon csak szabadságellenes intézkedésekkel vihetők keresztül és szabadságkorlátozó eljárásokkal tarthatóak fenn, ami előbb-utóbb a berendezkedés ellen fordul, kikezdi annak alapjait. A harmadik arra figyelmeztet, hogy a hatalommegosztásra alapozó autonómia-megoldásokhoz nemcsak a kisebbség osztatlan identitástudatára és feltétlen szolidaritációjára van szükség, de a többség hajlandósága és toleranciája is nélkülözhetetlen.

Az, ahogyan a romániai magyarság vezető politikai ereje az autonómia-kérdést kezeli, a magáértvaló, szimbolikus politikai cselekvés aggasztó jeleit mutatja. A romániai magyar kisebbségi társadalom — miközben minden gondjának-bajának orvoslását a közelebről meg nem határozott autonómiától várja — mélyen, már-már maradéktalanul átpolitizálódott: a civil szféra elvesztette viszonylagos autonómiáját és kontrollját a politikum szférája fölött; a politika kudarcai az egész kisebbség kudarcaként telepednek rá az egyének tudatára; a megmaradás esélyeit pedig csak a politikum egyre lehangolóbb, egyre elbátortalanítóbb perspektívájából lehet mérlegelni. S amikor a nyelvharc egyetlen kézzelfogható eredményeként az könyvelhető el, hogy a kétnyelvű helységnevtáblák veszélybe kerültek ott is, ahol azok békében porosodtak két-három esztendőn át, vagy amennyiben élni lehet a gyanúval, hogy az etnikai tisztogatás ellen folytatott nemes küzdelem több ember-

nek vette el a kedvét, mint ahánynak kapaszkodókat nyújtott a (meg)maradáshoz (s ilyenformán már-már etnikai öntisztogatással, mint a jószándékú, de koncepciótlan politizálás „eredményével” vethetünk számot), nem lehet megkerülni a kérdést: hogy vajon a belső, korlátozott önrendelkezést önkormányzati formában megvalósító, kiharcolt megoldás esetén lesznek-e elegenden, akik vállalják, hogy jogilag is függő helyzetbe kerüljenek vezető politikai erőnk közjogi jogosítványokkal fölruházott testületével, annak demokratikusan megválasztott vezetőivel szemben.

Az autonómiát valóban a politika küzdőterein kell kivívni, de érvényt szerezni neki csak autonóm alanyok révén lehet a civil hétköznapiak arra lehetőséget biztosító világában. Jobb helyen küzdeni sem kell, egyszerűen csak élni kell vele: tenni, amit a józan ész és a történeti jog érvrendszerének ballasztjaitól megszabadított politikai racionalitás megkövetel. A romániai magyarság, az uralkodó és alternatívátlannak látszó politikai beállítottság folytán, könnyen kerülhet abba a helyzetbe, hogy vezető politikai ereje látványos győzelemmel vívja ki jogát az autonómiához, de az akkor már senkit nem fog érdekelni.

Beszéljünk tehát az autonómiáról.

Őszintébben és felelősségteljesebb moralitással.

